

СВІТОВИЙ ДОСЛІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Бержанір А.Л., к. соц. н., доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Бержанір А.Л. Світовий досвід забезпечення взаємодії влади та бізнесу в економічних системах. В статті розглядається важливість співпраці держави і підприємців для розвитку ринкової економіки. Така взаємодія базується на принципах взаємної зацікавленості та вигоди у вирішенні спільних економічних і соціальних завдань. Показано сутність основних концепцій вчених-економістів, в яких визначаються теоретичні основи побудови співпраці. Основним її напрямком є оптимальне поєднання методів державного втручання та захист ринкової економіки від надмірного адміністрування. Охарактеризовано основні типи відносин між владою і бізнесом, які сформувалися еволюційним шляхом в західних країнах у ХХ столітті. Доведено, що визначальними чинниками у їх взаємовідносинах є економічна політика держави, мета і завдання функціонування економічної системи. Вказано, що в Україні створені нормативно-правові засади для подальшої інституціоналізації державно-приватного партнерства.

Ключові слова: взаємодія влади та бізнесу, соціальна відповідальність, економічна система, суспільство, державно-приватне партнерство.

Бержанір А.Л. Мировой опыт обеспечения взаимодействия власти и бизнеса в экономических системах. В статье рассматривается важность сотрудничества государства и предпринимателей для развития рыночной экономики. Такое взаимодействие базируется на принципах взаимной заинтересованности и выгоды в решении общих экономических и социальных задач. Показано сущность основных концепций ученых-экономистов, в которых определяются теоретические основы построения сотрудничества. Основным ее направлением является оптимальное сочетание методов государственного вмешательства и защиты рыночной экономики от чрезмерного администрирования. Охарактеризованы основные типы отношений между властью и бизнесом, которые сформировались эволюционным путем в западных странах в ХХ веке. Доказано, что определяющими факторами в их взаимоотношениях являются экономическая политика государства, цели и задачи функционирования экономической системы. Указано, что в Украине созданы нормативно-правовые основы для дальнейшей институционализации государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: взаимодействие власти и бизнеса, социальная ответственность, экономическая система, общество, государственно-частное партнерство.

Berzhanir A.L. International experience ensure interoperability between business and government in economic systems. In the article considered the importance of cooperation between the state and entrepreneurs for development market economy. Such interaction is based on the principles of mutual interest and benefit in addressing common economic and social problems. Showing the essence the basic concepts of economists, which determine the theoretical bases build of cooperation. Its main direction is the optimal combination of methods of state intervention and protection of the market economy from excessive administration. Characterized the main types of relations between government and business that were formed in an evolutionary way in Western countries in the twentieth century. It is proved that the determining factors in their relationship is the state economic policy, purpose and objectives of the functioning of economic system. Indicated that established legal framework for further institutionalization of public-private partnerships in Ukraine.

Keywords: interaction between business and government, social responsibility, economic system, society, public-private partnership.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку одним з головних чинників, що визначають перспективи розвитку суспільства, разом з політикою та економікою, є рівень взаємовідносин держави та бізнесу.

Враховуючи, що держава і бізнес є елементами складної соціально-економічної системи – суспільства в цілому, то розумні форми компромісних відносин між ними можуть бути знайдені тільки на основі визнання пріоритету загальносистемних цілей і інтересів. У загальносистемних цілях повинні бути на компромісній основі відображені як інтереси бізнесу, так і інтереси держави і суспільства. В Україні загальна стратегічна мета, яка однозначно сприймалася і визнавалася б усіма суб'єктами взаємин, до теперішнього часу не визначена.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти дослідили сутність взаємодії влади та бізнесу, обґрунтували оптимальні моделі, форми і типи їх співпраці. У цьому напрямку активно працювали В. Варнавський, Р. Коуз, М. Мейер, Д. Норт, В. Ойкен, С. Перегудов, В. Радаєв, М. Фрідман, О. Яковлев.

Теоретичні та методологічні проблеми підвищення ефективності відносин між державними структурами та підприємцями розробляють українські вчені О. Амоша, П. Бурковський, А. Гальчинський, О. Дергачов, А. Колодій, О. Мартякова, О. Пасхавер, О. Сушко, А. Чухно та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. У процесі розвитку ринкових відносин роль бізнесу в економіці поступово займає властиве йому місце. Однак слабкорозвинена система економічної взаємодії бізнесу з державними органами поки не дозволяє йому ефективно реалізовувати свої функції. Багато в чому це викликано тим, що економічні відносини між бізнесом та державними органами управління, а також їх мотиваційні установки, що зумовлюють взаємодію, вивчені не повною мірою.

Недостатня увага приділяється дослідженню ціннісних орієнтирів бізнесменів, а також методологічній базі взаємодії бізнесу з державними органами управління. З цих причин формування ефективних зв'язків між бізнесом і державою сповільнюється.

В умовах орієнтації державних органів на ринкові перетворення і розвиток багатокладної економіки система їх зв'язків з бізнесом має об'єктивну і значущу для суспільства сутність. Вона з'єднує між собою елементи ринкових відносин, забезпечуючи взаємодію функцій бізнесу і держави, що сприяє більш повному прояву їх можливостей та отриманню максимальних результатів, як для бізнесу, так і для державних органів, покликаних відстоювати інтереси суспільства.

Отже, потребують подальшого теоретичного обґрунтування та практичного вирішення питання підвищення рівня ефективності функціонування усіх складових складної взаємодії влади та бізнес-структур.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз концепцій західних економістів, дослідження особливостей теоретичних і практичних аспектів становлення системи співпраці держави, бізнесу та суспільства та її впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Результати дослідження. Світовий досвід показує, що розвиток інновацій вимагає удосконалення вертикалі управління у бік розширення дії принципів конкурентності, плюралізму, відкритості, діалогу, тобто тих основ, на яких ґрунтується діяльність громадянського суспільства. Здатність органів влади, та бізнесу до консолідації заради впровадження та стимулювання інновацій – один з найважливіших критеріїв постіндустріальної цивілізації, найважливіший ресурс подолання технологічної відсталості.

За останні десятиліття ідея громадянського суспільства зазнала якісних змін, розширюючись і доповнюючись ідеями демократії, заснованої на конкуренції соціальних інтересів, консенсусі та партнерстві соціальних груп, обмеження держави встановленими правовими нормами, індивідуальною свободою і правами людини.

В результаті історичного і логічного розвитку моделей взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства до кінця ХХ століття рельєфно позначився перехід від антагоністичних, конфронтаційних форм взаємодії до все більшого утвердження принципів партнерства. Це потребувало переглянути саму філософію влади – від домінанти панування і гегемонії в її призначенні до партнерства та діалогу. У цьому випадку для всіх партнерів розширюється поле взаємного співробітництва.

На Заході з подальшим розвитком ринкової економіки почала складатися нова система соціального партнерства держави, бізнесу та громадянського суспільства. Цю систему деякі вчені називають системою функціонального представництва інтересів, а інші – міжсекторним соціальним партнерством. Тут важливо наголосити на тому, що оформилася в певну сукупність інститутів нова система соціального партнерства, яка «зняла» як окремих, особливий випадок тред-юніоністського варіанту партнерства. Така нова система являє собою реальний механізм здійснення прямих і зворотних зв'язків між суспільством і державою і служить своєрідним громадським інститутом підтримки динамічної рівноваги в сучасному соціумі.

Досягнення цілей розвитку, успішна модернізація економіки і соціальної сфери передбачає побудову ефективних механізмів взаємодії між бізнесом і державою, спрямованих на координацію зусиль усіх сторін, забезпечення врахування інтересів бізнесу і різних соціальних груп суспільства під час формування та реалізації соціально-економічної політики.

Бізнес завжди зацікавлений в передбачуваності і максимально далекій перспективі власного розвитку. Цього можна досягти, тільки беручи участь у безпосередньому щоденному будівництві корпоративного майбутнього, а значить – майбутнього суспільства, в якому бізнес працює. Найважливішим чинником сталого розвитку країни стає взаємодія бізнесу і влади, який відображає інтереси суспільства. У багатьох країнах світу відносини між владою, бізнесом і суспільством є потужним джерелом розвитку економічних систем, вирішення соціальних проблем та підвищення якості життя населення.

Взаємодія влади та бізнесу в інтересах розвитку національної економіки можна розглядати як прояв їх обоюдної соціальної відповідальності перед громадянами країни. Основоположник економічної теорії монетаризму М. Фрідман вказував на те, що найважливішою соціальною відповідальністю ділового світу є використання ресурсів у діяльності, спрямованій на збільшення прибутку за умови дотримання правил вільної конкуренції [1, с. 125].

Одночасно існує відомий економічний «закон Вагнера», який визначає, що суспільний розвиток має супроводжуватися неухильним зростанням частки державних витрат у валовому національному *Бержанір А.Л. Світовий досвід забезпечення взаємодії влади та бізнесу в економічних системах [Текст]: / А.Л. Бержанір // Вісник Донецького національного університету // Донецький національний університет – Вінниця, 2015. – Серія В. Економіка і право. – № 1. – С. 32–35.*

продукті [2, с. 317]. Цей закон, безумовно, впливає на соціальну політику взаємовідносин держави з підприємницькими структурами, а також на реальну якість життя населення. Демократично обрана влада зобов'язана забезпечувати умови для підвищення рівня суспільного добробуту, в тому числі створюючи сприятливе середовище для розвитку підприємницької ініціативи.

Необхідність зміцнення економіки через посилення зв'язків бізнесу, держави і суспільства відзначав відомий німецький теоретик Вальтер Ойкен, який є засновником ордо-економіки (ордо-порядок), тобто економіки соціального спрямування. «Мотиви, за якими економіка вимагала і зростаючим успіхом домогалася інтервенцій держави, були і залишаються внутрішньо надзвичайно протирічливими. По суті, мова йде про те, що окремі господарські групи, підприємці та працівники спонукали державу до втручання, щоб посилити свої позиції в рамках капіталістичної економіки» [3, с.184]. Він задав вектор теорії соціального ринкового господарства, основними елементами якого є: особиста свобода, економічна дієздатність та соціальна справедливість.

Німецьким економістам на чолі з В. Ойкеном вдалося вирішити важливе теоретико-методологічне завдання з визначення розумних меж і ефективності методів державного втручання в економіку, з одного боку, і активно захистити вільну ринкову економіку від надмірного втручання держави – з іншого.

«Теорія порядку», що з'явилася в 1930–1940-х рр., послужила методологічною основою соціального ринкового господарства у Федеративній Республіці Німеччина вже після війни, коли держава почала вибудовувати свою нову економіку з «чистого аркуша». Ця теоретико-методологічна конструкція базувалася на ідеї синтезу політичної економії і права, ідеї про те, що держава організовує ринок, проводячи політику порядку при вирішальній ролі вільної конкуренції.

При цьому домінувала ідея, що тільки сильне правова держава може стати гарантом ефективної ринкової економіки. Така держава не роздає соціальні пільги, а використовує політичну владу для створення необхідних умов приватної конкуренції. Звідси і виникла категорія «соціальне ринкове господарство».

Як показує світовий досвід країн з розвинутою соціальною ринковою економікою, «відмінність відповідальності» між владою та бізнесом долається за допомогою соціальних інститутів взаємодії влади та бізнесу, які формуються еволюційним шляхом протягом тривалого часу. В західних країнах сформувались відносно стійкі і різноманітні типи відносин між державою та економічними агентами. Різні масштаби і формати повноважень публічної влади у взаєминах з економікою і суспільством сприяли формуванню різних політичних моделей держави, що групувалися навколо двох «полярних» типів – класичного ліберального («мінімалістського») і «етатистського» (самодостатнього і домінуючого) держави [4, с.78].

Важливу роль у взаємовідносинах держави і бізнесу відіграють також історичні особливості, які мовою інституціоналістів отримали назву «обумовленого розвитку» (path dependence). Відносини між державою і бізнесом набувають конкретних форм як під впливом відмінностей у траєкторіях обумовленого розвитку, так і в результаті конкретного вибору політичного курсу, зробленого лідерами в поворотні моменти історії [5, с. 21].

Серйозний відбиток накладають і національні особливості економічних систем. У рамках порівняльної політичної економії, що аналізує різновиди капіталістичних систем (varieties of capitalism), прийнято виділяти механізми координації двох протилежних типів: «ліберальна ринкова економіка» (liberal market economies – LMEs), де держава не грає активної ролі, і «координована ринкова економіка» (coordinated market economies – CMEs), де держава відіграє активну, але переважно непрямую роль. Як правило, до категорії «ліберальної ринкової економіки» відносять невелику групу країн: США, Великобританію, Ірландію. У розряд країн з «координованою ринковою економікою» потрапляє значна частина Європи: Німеччина, Швейцарія, Нідерланди, Бельгія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Австрія [6, с. 42].

Останнім часом прийнято також виділяти особливу, третю категорію: «ринкову економіку, що знаходиться під впливом держави» («state-influenced» market economies – SMEs), де держава відіграє активну і безпосередню роль у координації національної економіки. Сюди відносять Францію (як відносно успішний приклад); інші країни «середземноморського капіталізму»: Італію, Іспанію, Португалію, Грецію; а також деякі країни Східної Азії: Японію, Південну Корею і Тайвань [7, с. 91].

Але на перше місце серед чинників, що визначають взаємини держави і бізнесу, зазвичай ставлять «структуру держави», тобто особливості конституційного ладу і конфігурації центрів прийняття ключових рішень. Фрагментація держави (поділ влади, федералізм і коаліційні уряди), як правило, сприяє підвищеній фрагментації інтересів бізнесу: підприємці будуть намагатися послідовно впливати на різні центри прийняття рішень, один за іншим, до тих пір, поки не виявлять ті точки, де до їх запитів поставляться з достатнім розумінням. Різні форми політичної централізації держави, навпаки, обмежують доступ до центрів формування урядової політики і спонукають групи інтересів бізнесу до консолідації [8, с. 112].

Крім конституційної структури, велику роль відіграють і особливості інституційного середовища, що безпосередньо визначають умови доступу і форми участі груп інтересів у політичному процесі («політичний режим») [9, с. 84].

Бержанір А.Л. Світовий досвід забезпечення взаємодії влади та бізнесу в економічних системах [Текст]: / А.Л. Бержанір // Вісник Донецького національного університету // Донецький національний університет – Вінниця, 2015. – Серія В. Економіка і право. – № 1. – С. 32–35.

Сучасне українське суспільство і держава знаходяться в пошуку найбільш ефективних форм взаємодії з відносно новою для країни соціальною групою – підприємцями. Цей соціальний прошарок суспільства також поки накопичує досвід розвитку малого, середнього та великого бізнесу, проходить становлення як найважливіший економічний інститут життєзабезпечення суспільства і самореалізації особистості. Його повноцінне функціонування в економічному просторі держави можливе тільки за наявності сформованого інституту взаємодії з владними органами.

Сучасне економічне та соціальне благополуччя суспільства все більше залежить від взаємин бізнес-спільноти з державними органами управління. Тим часом бізнес і держава співіснують в умовах взаємного нерозуміння, що негативно позначається на розвитку країни. Рішення проблем, які тут виникають, передбачає цілеспрямований пошук балансу інтересів між бізнесом, суспільством і владою на базі раціонального співробітництва. Однак держава не створила мотиваційних умов для розвитку бізнесу. Бізнес не став ефективним інструментом, через який державні органи управління реалізують суспільно значущі цілі. Великий бізнес не підтримує держава у вирішенні масштабних проблем населення, слабо реалізує свої соціальні функції і не розділяє з державою відповідальність за соціальне благополуччя суспільства, примноження його інтелектуального потенціалу.

У той же час, в Україні поступово формуються нормативно-правові основи і практика використання різних форм взаємодії влади і бізнесу, орієнтованих на принципи ринкової поведінки. Про це свідчить прийняття законів України „Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні”, „Про державно-приватне партнерство”, „Про соціальний діалог в Україні” та інших нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку бізнесу; поширення досвіду соціального партнерства в сфері регулювання соціально-трудова відносин на трьохсторонній основі між роботодавцями, владою і профспілками, а також поступовий рух від благодійності до запозичення зарубіжних механізмів і технологій для досягнення цілей державної політики, у тому числі шляхом подальшої інституціоналізації відносин у вигляді державно-приватного партнерства з метою вирішення політичних і суспільно-значущих завдань на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Висновки. Саме ефективна взаємодія влади та бізнесу, спрямована на розвиток суспільства в умовах ліберальної демократії, здатна стати базисом політичної та економічної стабільності в суспільстві. Фундаментальною основою співпраці держави та підприємницьких структур є спільність їх соціально-економічних інтересів.

Разом з тим, реалізація політики соціального партнерства повинно відбуватися за умови провідної ролі тут держави. Зростання її ролі стає інструментом реалізації загальнонаціональних інтересів, узгодження з ними різноманітних корпоративних інтересів різних соціальних груп, досягнення на цій основі соціального консенсусу.

Така взаємодія є необхідною умовою забезпечення подальшої соціальної модернізації, мобілізації внутрішніх резервів економічного потенціалу країни. В сучасних економічних умовах стоїть завдання встановити нову систему взаємодії бізнесу і влади, адекватну як принципам державного регулювання економіки в інтересах суспільства, так і мотиваційним установкам бізнесу. Це допоможе вирішенню і соціальних проблем суспільства, які залежать від реалізації бізнесом і владою своїх соціальних функцій та від рівня ефективності їх взаємодії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Фрідман Мільтон. Капіталізм і свобода / М. Фрідман; пер. з англ. – К: Дух і літера, 2010. – 320 с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 864 с.
3. Ойкен В. Структурные изменения государства и кризис капитализма / В. Ойкен; пер. з нем.; под. ред. В. Гутника. – М.: ЗАО „Издательство Экономика”, 2002. – 326 с.
4. Dyson K. The State Tradition in Western Europe / K. Dyson. – Oxford: Oxford University Press, 1980. – 346 p.
5. Martin C.J. Determinants of Corporate Preferences for Public Policy / C.J. Martin. // School of Public Policy / University College London. – 2003. – Working Paper No 1. – P. 21–22.
6. Hall Peter, Soskice David. An Introduction to Varieties of Capitalism / Peter Hall, David Soskice // Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 1–68.
7. Schmidt Vivien. Bringing the State Back into the Varieties of Capitalism / Vivien Schmidt // Discourse of the Annual Meetings of the American Political Science Association. – August, 31–September, 3, 2006. – P. 3–5.
8. Coleman William. Business and Politics / William Coleman. – Toronto: University of Toronto Press, 1988. – 296 p.
9. Berger Suzanne. Regime and Interest Representation / Suzanne Berger // Organizing Interests in Western Europe. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – P. 83–101.

Бержанір А.Л. Світовий досвід забезпечення взаємодії влади та бізнесу в економічних системах [Текст]: / А.Л. Бержанір // Вісник Донецького національного університету // Донецький національний університет – Вінниця, 2015. – Серія В. Економіка і право. – № 1. – С. 32–35.